

и по тои и мнѣши. Доббъ е шеть
 послѣжде по твоя рити, неже прѣ
 во е шь по рити. Шце б шь прѣ
 шикни гчиа грече каго гла, ктѣ
 вы е шь пи мена съ твоя рилъ, или
 книгы прѣложилъ или въ кое врѣ
 ма. то рѣдци шни въ датъ по.
 Шце гла въ просиши словенскыа
 бѣсѣварѣ, гла, ктѣ вы пи мена
 съ твоя рилъ е шь, или ктѣ книгы
 прѣложилъ. въ кнѣ въ датъ, и шь въ
 ша въ рече шь, стѣ ин к шн стѣ ин
 нѣ фило ш фѣ нарца емь ин к ѣ рилъ.
 тѣ пи мена съ твоя рилъ, книгы прѣ
 лажн. и мѣ фѣ дѣ не ратъ бѣго. Сѣ
 тѣ шѣ шѣ рѣ жно и, иже к тѣ рѣ нѣ
 ли и. а шце въ просиши, въ кое врѣ
 ма. въ датъ прѣ к шь тѣ. и ко въ рѣ
 мена мнѣ ханла цѣ грече ка. и бор
 ка кнѣ бѣ болгарска. и рѣ стѣ нѣца,
 кнѣ моравска. и кѣ шѣ цѣла, кнѣ бѣ
 бѣлатъска. бѣ въ торжѣ шѣ въ зда нѣ
 всѣ го мѣра. С. п. г. Сѣ тѣ рѣ жѣ, и
 иннѣ шѣ въ тѣ ин, иже иннѣ рѣ чѣ мѣ
 ны иннѣ бѣ шь въ рѣ ма. тѣ кѣ рѣ шѣ мѣ

обор.

бѣ рѣ тѣ иѣ, бѣ въ е шь тѣ далъ шѣ лѣ шѣ мѣ шѣ мѣ.
 Сѣ мѣ рѣ е сла да. чѣ тѣ иннѣ дѣ рѣ жѣ ва и по
 кнѣ лѣ нѣ иѣ. ны иннѣ шѣ рѣ мѣно, и
 авѣ е кнѣ ко нѣ чнѣ мѣ аѣ тѣ шѣ

аѣ бѣ шѣ мѣ шѣ

Шѣ
Хѣ

Шѣ

Mnich Chrabr „O písmenech“ (konec).
 Z rukopisu Moskevské duchovní akademie
 XV. století.

№ 145.

PRÁVNÍ PAMÁTKY

*

A/ ZAKON SUDNYJ LJUDEM

1

Před všeobecným zákoníkem třeba se zmínit o víře boží. Proto svatý Konstantin napřed v prvním zákoně napsal a řekl takto: Každý statek, v němž se konají oběti nebo přísahy pohanské, at jest odevzdán božímu chrámu se vším jměním, které mají ti pánové v tomto statku. Ti, kdo konají oběti a přísahy, at jsou prodáni s veškerým svým jměním, cena pak za ně stržena at se dá chudým.

2

V každé při a žalobě a udání je povinností knížete a soudce nepřijímat udání bez mnohých svědků, ale třeba říci stranám a žalobcům a udavačům: nedokážete-li to přísedníky, jak velí i zákon boží, očekávejte, že přijmete týž trest, který jste vyslovili proti druhému. Tak velí boží zákon, a kdo ho nezachovává, budiž proklet.

Dt 19,18-19

3

O KOŘISTI

Kdo vychází proti nepříteli do boje, má se chránit všech zlých slov a skutků, má mít na mysli Boha a konat modlitbu a s rozvahou vést boj, neboť pomoc dává se od Boha těm, kdo mají srdce rozvážené. Neb vítězství v boji není v přemohé síle, nýbrž moc

je od Boha. Dá-li tedy Bůh vítězství, šestý díl ať si vezme kníže a celou ostatní částku ať si vezme všechen lid a rozdělí rovným dílem, velcí a malí. Neboť županům stačí díl knížecí a přírůstek žoldu jejich mužstva. Najdou-li se mezi nimi někteří, buď kmeti nebo prostí vojíni, kteří se odváží a vykonají chrabré a rekovné činy, kníže nebo vojevůdce právě tam přítomný ať z řečeného knížecího podílu jim přidá, jak se sluší, aby je vyznamenal. Podle částky, jež připadá na ty, kteří se účastní boje, ať je i částka těch, kteří zůstanou v táboře. *Neboť tak je to řečeno a napsáno a ustaveno od proroka Davida.*

1 Kr 30,24

4

Má-li kdo svou ženu a přiměšuje se k otrokyni, když je tento přečin prokázán, má tato být prodána od knížete té země do jiné země, cena pak za ni stržená má se dát chudým. Rovněž smilník má být jím podle zákona božího přikázán kněžím na sedmileté pokání: dvě léta ať stojí venku před božím chrámem po čas mše, dvě léta ať vchází do chrámu do svatého evangelia a ostatní (část mše) ať stojí venku a poslouchá mši, další pak dva roky do Věřím v jediného Boha, a sedmý rok ať stojí, ale ať nepřijímá. Po skončení sedmi let, v osmý rok, ať přijímá. Jsou pak povinni nejísti leda toliko svůj chléb a vodu po sedm let.

5

Kdo se dopouští smilství s cizí otrokyní, ať zaplatí 30 stljazů pánu otrokyně a sám se podrobí sedmiletému pokání, jak jsme řekli, aby nebyl pokutován. Je-li chudý, ať podle svého majetku zaplatí pánu otrokyně a sám se podrobí řečenému pokání.

6

Kdo se dopouští smilství s jeptiškou, tomu (podle světského zákona uřezávají nos), ale podle církevního ať se mu uloží pokání 15 let.

7

Kdo si vezme za ženu matku svého kmotřence, podle zákona světského oběma jim uřezávají nos a rozlučují je od sebe, ale podle církevního zákona ať jsou podrobeni pokání 15 let. Řád pak tohoto pokání je takový: pět let stát venku s pláčem a posloucháním mše, potom čtyři v chrámě do svatého evangelia a tři do Věřím v jediného Boha a tři až do konce (mše)... o chlebě a vodě. A tak když ukončí svou lhůtu, v šestnáctém roce ať přijímají. Týž trest ať stihne toho, kdo se ožení se svou křestní dcerou nebo se proviní s vdanou.

7a

O SVĚDCÍCH

Nad všemi těmito má kníže a soudce v každé při konat vyšetřování s veškerou pozorností a trpělivostí a neodsuzovat bez svědků, nýbrž vyhledávat svědky pravé, kteří se bojí Boha a jsou vážení a nemají žádného nepřátelství ani zlosti, ani odporu, ani žaloby s tím, o němž vypovídají, ale pro strach Boží a jeho spravedlnost. Počet pak svědků ať bývá jedenáct nebo víc než tento počet, při malých sporech od sedmi do tří, ne však méně než tento počet. Soudce pak má moc vzít zástavu od toho, proti němuž vypovídají, a určit svědkům buď přísahu nebo peněžitou pokutu nebo týž trest, budou-li v některé době přistiženi, že lžou. Nemají se pak přijímat ani v jedné při za svědky ti, kdo budou někdy usvědčeni ze lži nebo z přestupování zákona božího, nebo že vedou život zvířecí, nebo ti, kteří nejsou přičetní, a proto se ku přísaze nepřipouštějí.

8

Kdo svedl dívku pannu, ale ne se svolením rodičů, když tito se o tom později dovědí, bude-li si ji přát pojmout za ženu, a rodiče její to rovněž budou chtít, ať je svatba. Pakliže se bude jeden z nich zdráhat, a je-li to člověk vážený pro své bohatství, ať dá

dívce za zneuctění litru zlata, *to jest 72 stlžaze*. Je-li chudší, ať dá polovici svého jmění. Je-li však nemajetný, ať jej soudce země potrestá bitím a vyhostí ze své oblasti. *Je pak povinen podrobit se pokání sedmi let, jak jsme napsali.*

9

Kdo znásilnil dívku pannu *na pustém místě, kde nebylo nikoho, kdo by jí mohl pomoci, ať jest pokutován a jeho majetek ať je dán dívce.*

10

Kdo svedl dospívající dívku před dobou třinácti let, ať je pokutován vším svým majetkem a výnos ať se dá dívce. *Podle církevního zákona on i ten, kdo se dopustil násilí na dívce zasnoubené muži, všichni podléhají sedmiletému pokání, jak jsme již dříve řekli stran ženy vdané.*

11

Kdo svedl dívku zasnoubenou muži, třebaže k ní vešel s jejím svolením, tomu má být uříznut nos.

12

Krvesmilníci, *uzavírající sňatek s pokrevnými, ať jsou rozloučeni.*

13

Kdo má dvě ženy, ať vyžene pozdější i s dětmi a ať jest bit, *pokání pak sedmi let.*

14

Kdo podpaluje cizí les nebo kácí z něho stromy, jest povinen dvojnásobkem.

15

Kdo z nějakého nepřátelství nebo pro loupež majetku zapaluje ohněm obytná stavení, je-li to v městě, ať ho upálí ohněm, pakliže to je ve vsi nebo ve statku, ať ho mečem popraví, *ale podle církevního zákona se předává na pokání dvanácti let, poněvadž je to nepřítel*. Chce-li kdo spálit stniště nebo křoví na svém poli a zažehne oheň a ten oheň přeskočí a zapálí cizí pole nebo cizí vinici, třeba věc posoudit a vyšetřit, a stalo-li se to tím, že z nevědomosti nebo z lehkomyšlnosti zapálil oheň, ať vyhořelého odškodní; nebo by zapálil oheň za větrného dne nebo neučinil potřebná opatření řka: oheň se nerozšíří, nebo kdyby mu bylo líno, nebo nebylo by mu to nemožné, a oheň spálí, ať zaplatí a ať jest bit. Pakliže by všechno zachoval, a náhle přikvapí bouře, a proto se oheň daleko rozšíří, ať není odsouzen. Jestliže se bleskem zapálí něčí dům a shoří to nebo ono z jeho vlastního obydlí, a oheň se rozšíří a sežehne nakonec domy okolních jeho sousedů, jelikož požár ten vznikl znenadání, nebývá odsouzen.

16

Nikdo ať toho, kdo se utíká do chrámu, násilím nevyvede, ale ten, kdo se sem utekl, ať vyloží knězi svou věc a vinu jím spáchanou, a ten ať jej převezme jako utečence, aby jeho zločin byl podle zákona vyšetřen a prozkoumán. Pokusí-li se kdo, ať je to kdokoli, násilím vyvést z chrámu toho, kdo se sem utekl, ať dostane 140 ran, a potom ať se, jak náleží, prozkoumá zločin toho, kdo se sem utekl.

17

Má-li kdo s někým spor a neoznámí to vladykům, ale jedná o své újmě a buď mocí nebo násilím chce prosadit svou, i když tak učiní opravdu, aby dostal své, ať ztratí svou věc a ať ji vrátí. Pakliže

dívce za zneuctění litru zlata, *to jest 72 stljaze*. Je-li chudší, ať dá polovici svého jmění. Je-li však nemajetný, ať jej soudce země potrestá bitím a vyhostí ze své oblasti. *Je pak povinen podrobit se pokání sedmi let, jak jsme napsali.*

9

Kdo znásilnil dívku pannu *na pustém místě, kde nebylo nikoho, kdo by jí mohl pomoci, ať jest pokutován a jeho majetek ať je dán dívce.*

10

Kdo svedl dospívající dívku před dobou třinácti let, ať je pokutován vším svým majetkem a výnos ať se dá dívce. *Podle církevního zákona on i ten, kdo se dopustil násilí na dívce zasnoubené muži, všichni podléhají sedmiletému pokání, jak jsme již dříve řekli stran ženy vdané.*

11

Kdo svedl dívku zasnoubenou muži, třebaže k ní vešel s jejím svolením, tomu má být uříznut nos.

12

Krvesmilníci, *uzavírající sňatek s pokrevnými, ať jsou rozloučeni.*

13

Kdo má dvě ženy, ať vyžene pozdější i s dětmi a ať jest bit, *pokání pak sedmi let.*

14

Kdo podpaluje cizí les nebo kácí z něho stromy, jest povinen dvojnásobkem.

15

Kdo z nějakého nepřátelství nebo pro loupež majetku zapaluje ohněm obytná stavení, je-li to v městě, ať ho upálí ohněm, pakliže to je ve vsi nebo ve statku, ať ho mečem popraví, *ale podle církevního zákona se předává na pokání dvanácti let, poněvadž je to nepřítel*. Chce-li kdo spálit strniště nebo křoví na svém poli a zažehne oheň a ten oheň přeskočí a zapálí cizí pole nebo cizí vinici, třeba věc posoudit a vyšetřit, a stalo-li se to tím, že z nevědomosti nebo z lehkomyšlnosti zapálil oheň, ať vyhořelého odškodní; nebo by zapálil oheň za větrného dne nebo neučinil potřebná opatření řka: oheň se nerozšíří, nebo kdyby mu bylo líno, nebo nebylo by mu to nemožné, a oheň spálí, ať zaplatí a ať jest bit. Pakliže by všechno zachoval, a náhle přikvapí bouře, a proto se oheň daleko rozšíří, ať není odsouzen. Jestliže se bleskem zapálí něčí dům a shoří to nebo ono z jeho vlastního obydlí, a oheň se rozšíří a sežehne nakonec domy okolních jeho sousedů, jelikož požár ten vznikl znenadání, nebývá odsouzen.

16

Nikdo ať toho, kdo se utíká do chrámu, násilím nevyvede, ale ten, kdo se sem utekl, ať vyloží knězi svou věc a vinu jím spáchanou, a ten ať jej převezme jako utečence, aby jeho zločin byl podle zákona vyšetřen a prozkoumán. Pokusí-li se kdo, ať je to kdokoli, násilím vyvést z chrámu toho, kdo se sem utekl, ať dostane 140 ran, a potom ať se, jak náleží, prozkoumá zločin toho, kdo se sem utekl.

17

Má-li kdo s někým spor a neoznámí to vladykům, ale jedná o své újmě a buď mocí nebo násilím chce prosadit svou, i když tak učiní opravdu, aby dostal své, ať ztratí svou věc a ať ji vrátí. Pakliže

vezme něco cizího, ať je bit od vladyky té země, poněvadž se nepodrobuje moci a sám se stává svým mstitelem. A když takto si počíná, ať restituuje to, co vzal.

18

Mluví-li rodiče a děti proti sobě, ať se jim nevěří. A ani pro pána, ani proti pánovi buď otrok či propuštěnec ať nebývá svědkem.

19

Kdo koupí od cizích vojínů válečného zajatce a restituuje ho k sobě do domu, má-li zajatec obnos, který zaň dal, a dá jej za sebe, ať odejde svoboden. Pakliže ho nemá, ať ten, kdo jej koupil, podrží si jej jako námezdníka, dokud si neodpracuje obnos, na němž se dohodli. Při tom mzda, *na každý rok tři stljazy*, se mu určuje před svědky. A ten, kdo ji takto dovrší, bývá propuštěn na svobodu.

20

Svědkové z poslechu ať nesvědčí a neříkají: slyšeli jsme od někoho, že tento je dlužník, *nebo něco jiného svědčí* z poslechu, i když jsou to župani, kteří svědčí.

21

Vojíni, kteří byli zajati a zapřeli svatou naši křesťanskou víru, když se vracejí *do své země a k svému občanskému právu*, ať jsou předání církvi.

22

Vypůjčí-li si kdo koně do určitého místa a odvede-li jej nebo pošle za místo určené, a přihodí-li se, že se poškodí nebo zemře, musí vypůjčovatel dát odškodné pánu koně.

23

Kdo zavřel cizí dobytek a buď hladem umořil nebo nějak jinak zahubil, budiž odsouzen k dvojnásobku.

24

Kdo krade na vojně, je-li to zbraň, ať je bit; je-li to kůň, *ať je pokutován*.

25

Pán otroka, který krade, chce-li si udržet takového otroka, ať nahradí škodu; nechce-li mít tohoto otroka, ať jej odevzdá do otroctví okradenému.

26

Kdo cizí stádo jakkoli zahání, učinil-li tak poprvé, ať je bit; jestliže podruhé, ať je vyhnán ze země; jestliže potřetí, *ať je pokutován*, ale teprve až navrátí vše, co byl odehnal.

27

Kdo mrtvé v hrobě svléká, *ať je pokutován*.

28

Kdo vstupuje do kněžiště ve dne nebo v noci a vezme něco z posvátných nádob nebo rouch nebo z jakékoli jiné věci, *ať je pokutován*; a kdo vezme něco z chrámu mimo kněžiště, ať je bit, ostříhán a poslán ze země jako bezbožník.

29

Kdo ukradne svobodného člověka a prodá *nebo zotročí*, *ať je zotročen, jako i on svobodného člověka zotročil*, *ať vstoupí do téhož otroctví*.

Kdo láká k sobě cizího otroka a skrývá ho a nezjeví, kde jest, je povinen restituovat tohoto svému pánu a jiného takového otroka dát nebo jeho cenu.

30a

PŘE MANŽELŮ

Moudrost Tvůrce a Spasitele našeho Pána Boha nás učí, že manželské soužití je od Boha nerozlučným. Ten totiž, který stvořil člověka nejsoucího v bytí, nestvořil stejně ženu tím, že by vzal hlínu ze země, ačkoli mohl, ale vzal žebro z muže a stvořil ji, aby takto moudře sloučením jednoho těla ve dvou osobách uzákonil nerozlučné manželství. Proto ani ženu, jež z ďábelské lsti začala hořké ochutnání a dala z téhož ochutnání muži okusit, o d n ě h o n e r o z l o u č i l , a n i t a k é m u ž e , který se dopustil s manželkou přestoupení příkazu božího, od ženy nerozloučil, ale uložil jim za ten hřích utrpení, manželství jejich však nerozloučil.

Tímto tedy zákonem – již zjeveným a opět potvrzeným od evangelia tehdy, když se farizeové otázali Krista Boha našeho, zda je dovoleno propouštět vlastní ženu pro každý hřích, a Ježíš odpovídal: Co Bůh spojil, člověk ať nerozlučuje kromě příčiny smilstva – i my se řídíme jakožto opravdoví učedníci Krista Boha a neodvažujeme se nic jiného uzákonit. Poněvadž však od ďábla vpadá mezi manžely nenávisť pro žaloby nebo pro tělesnou nebo jinou špatnost, proto do počtu věcí, pro které se manželé rozlučují, stanovíme zákonem tyto:

Rozlučuje se muž od své ženy pro takový hřích, a bude-li žena usvědčena, že činí jakýkoli úklad jeho životu, nebo ačkoli se dověděla o nějakých zlých skutcích jiných osob proti muži, neoznámí mu to, a upadne-li do nemoci malomocenství.

Opět pak žena se rozlučuje od svého muže, bude-li jí činit nějaký úklad, nebo ač ví to o jiném, neoznámí jí to, a upadne-li

do nemoci malomocenství, a přihodí-li se, že jeden z nich před manželským stykem upadne do zlé nemoci.

Toto vše náleží knížatům a soudcům se svědky vyšetřit, jak jsme shora napsali, na soudu božím, kterým se mají všechny zlořády lidské od knížat soudit. A proto nesmíme se ohlížet na nikoho, ale všechny den co den vyučovat v božím zákonu a doufat v Krista Boha, že na všeobecném soudu uslyšíme blažený hlas: Pojdte, požehnaní služebníci věrní, nad mnohým vás ustanovím, vejděte v radost Pána Boha vašeho a veselte se s anděly na věky věků. Amen.

Mt 25,21

KOMENTÁŘ

k Zakonu sudnému ljudem

Tento první český překlad nejstarší právní památky slovanské, soudního zákoníku pro laiky, Cyrilem a Metodějem sestaveného na žádost moravských knížat, chce podat co nejpřesněji smysl prvotního textu, který se zachoval až v pozdních opisech v podobě značně porušené. Jde tu ovšem jen o původní krátkou redakci, spojenou svým vznikem s půdou velkomoravskou. Další dvě redakce, obšírná a smíšená, vzniklé na Rusi jednak přidáním dalších 45 statí, jednak kombinováním krátké a obšírné redakce, přes svůj pozdní původ nám poskytují leckterý cenný detail pro rekonstrukci některých porušených míst prvotního znění. Všecek tento textový materiál je nyní zpřístupněn monumentální dvou-svazkovou edicí M. N. Tichomirova (Moskva 1961). Kromě toho vydal V. Ganěv velké dílo o 620 stránkách (*Zakonъ sudnyj ljudemъ*, Sofija 1959), které má být zároveň apologií bulharské proveniencí této památky. Ostatní literaturu viz v literárněhistorickém výkladu.

Zakon sudnyj (dále ZS) je z převážné části doslovný překlad z byzantské právní příručky, zvané Ekloga, samostatně jsou koncipovány a přidány stati 1, 2 a 7a (v numeraci statí se Vašica z dobrých důvodů přidržuje Ganěva) a ke konci stati 30a závěr k celému dílu. Jinak v samém textu převzatém z Eklogy jsou na mnohých místech provedeny změny hlavně tím, že tresty hrdelní a mrzačící jsou zmírněny nebo nahrazeny církevním pokáním (epitimií neboli „postem“). Text, který není obsažen v řecké Ekloge nebo se od ní odchyluje, je vytištěn kurzívou. Na mezerách, vzniklých nepozorností opisovačů, text doplněn z obšírné redakce je proložen.